

ІНСТИТУТ ДЕРЖАВИ І ПРАВА
імені В.М.КОРЕЦЬКОГО
НАН УКРАЇНИ

Держава і право

ЗБІРНИК
НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ЮРИДИЧНІ І ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Випуск 38

Київ 2007

**Збірник затверджено ВАК України як наукове фахове видання,
в якому можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень**

Редакційна колегія

Ю.С. Шемшученко, доктор юридичних наук, академік НАН України (голова редколегії);
І.О. Кресіна, доктор політичних наук (головний редактор); О.М. Костенко, доктор юридичних наук
(заступник головного редактора); В.Б. Авер'янов, доктор юридичних наук; В.І. Акуленко, доктор юри-
дичних наук; В.Д. Бабкін, доктор юридичних наук; В.П. Горбатенко, доктор політичних наук; В.Н. Де-
нисов, доктор юридичних наук; В.С. Журавський, доктор юридичних наук; Зайчук О.В., доктор юри-
дичних наук; А.А. Коваленко, доктор політичних наук; Н.Р. Малишева, доктор юридичних наук;
В.П. Нагребельний, кандидат юридичних наук; І.Г. Оніщенко, доктор політичних наук;
Н.М. Оніщенко, доктор юридичних наук; М.В. Оніщук, кандидат юридичних наук; Н.М. Пархоменко,
кандидат юридичних наук; В.І. Семчик, доктор юридичних наук, член-кореспондент НАН України;
В.Ф. Сіренко, доктор юридичних наук, член-кореспондент НАН України; О.В. Скрипнюк, доктор юри-
дичних наук; І.Б. Усенко, кандидат юридичних наук; Н.М. Хуторян, доктор юридичних наук;
В.В. Цветков, доктор юридичних наук, член-кореспондент НАН України; Я.М. Шевченко, доктор юри-
дичних наук; Л.Є. Шкляр, доктор політичних наук.

Д 36 **Держава і право:** Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки.
Випуск 38. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М.Корецького НАН України, 2007. –
776 с.

У збірнику висвітлюються актуальні питання теорії та історії держави і права, держав-
ного управління, адміністративного, конституційного, міжнародного, цивільного і підпри-
ємницького, аграрного та екологічного права, кримінології, кримінального і кримінально-
процесуального права. Значна увага приділяється проблемам сучасної політичної науки.

Видання розраховане на науковців, викладачів, аспірантів і студентів, усіх, хто прагне
отримати правові та політичні знання теоретичного і прикладного характеру.

Адреса редакції

01601, Київ, вул. Трьохсвятительська, 4, к. 211
Інститут держави і права ім. В.М.Корецького НАН України
тел. 279-73-96, факс 278-54-74

ISSN 1563-3349

© Інститут держави і права
ім. В.М.Корецького НАН України, 2007

Розділ 1

ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

**Н. М. ОНИЩЕНКО, Л. О. МАКАРЕНКО,
В. В. ДЕМИЧЕВА, К. П. ПОВОЛОКИНА**

ГЕНДЕРНО-ПРАВОВА ТЕОРІЯ: ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК

Нині в Україні, як і в більшості країн світу, відбувається переоцінка цінностей і здійснюється орієнтація політичного курсу держав на встановлення єдиних загальнолюдських принципів і стандартів, на їх природні засади, що є значимими для усього світового співтовариства. Це потребує відповідного розуміння певних категорій права, і, зокрема, самого права та його сучасних ціннісних вимірів. У зв'язку з цим у літературі прийнято говорити про ціннісні орієнтації певних явищ.

В українському правознавстві поширюється філософське розуміння права, що пов'язується з такими цінностями як свобода, рівність, справедливість. Це сприяє більш точному визначенню парадигм, принципів, моделей, змісту та обсягу наукового поняття права, предмета і методів відповідних теорій права і його цілісності й водночас ефективності впливу права на людину та її розвиток¹.

Право як соціальне явище, його форми, принципи, характер тощо завжди і скрізь зумовлюються потребами суспільного розвитку. І як справедливо підкреслює В.Я. Тацій, що й в умовах становлення і функціонування незалежної України, де впроваджується у життя принцип верховенства права, вирішення проблем сучасного праворозуміння становить одне з найважливіших завдань розроблення, зокрема, концепції розвитку вітчизняної юридичної науки і концепції правової системи України².

© **ОНИЩЕНКО** Наталія Миколаївна – доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

© **МАКАРЕНКО** Лариса Олександрівна – кандидат юридичних наук, науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

© **ДЕМИЧЕВА** Вікторія Володимирівна – кандидат юридичних наук, молодший науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

© **ПОВОЛОКИНА** Ксенія Петрівна – молодший науковий співробітник відділу теорії держави і права Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

Слід зауважити, що на практиці еколого-аудиторська діяльність може бути набагато ширшою, ніж стандартне визначення, зокрема це залежить від намірів замовника щодо використання екологічного аудиту.

Рада ЄС ввела своє визначення екологічного аудиту як засобу управління, який надає систематичну, періодичну, об'єктивну та документовану оцінку системи управління та процесів, встановлених для охорони навколишнього природного середовища з метою підвищення ефективності і полегшення контролю практики, що впливає на навколишнє середовище, а також оцінки узгодженості діяльності компаній з екологічною політикою⁹.

На думку окремих авторів, які вже мають великий досвід участі у впровадженні екологічного аудиту, екологічний аудит слід визначати як інструмент управління, який ґрунтується на системному підході і за допомогою якого оцінюється екологічна ефективність управління підприємством з метою збереження навколишнього природного середовища та підтримки його конкурентоспроможності й інвестиційної привабливості за рахунок екологічного чистого виробництва¹⁰.

Україна прагне до вступу в ЄС, тому повинна довести право на це адекватними зобов'язаннями та діями. Передусім, це стосується запровадження європейських стандартів виробництва, охорони природи, життя. Екологічний аудит і є одним із таких європейських та міжнародних стандартів забезпечення прав людини на безпечне життя. Тобто, запроваджуючи екологічний аудит, Україна не тільки декларує своє право на входження в європейську цивілізацію, а й підтверджує свої наміри практичними діями.

Отже, екологічний аудит на сучасному етапі реформування економіки України є одним з найефективніших інструментів підвищення якості життя як окремої людини, так і суспільства в цілому, переходу від екологічно небезпечної до екологічно безпечної економіки, захисту конституційних прав людини на екологічно безпечне життя.

1. Федеральний Закон РФ «Про охорону навколишнього середовища» від 10 січня 2002 р. № 7-ФЗ (в редакції Федерального Закону від 22 серпня 2004 р.).
2. Закон Республіки Казахстан «Про охорону навколишнього середовища» № 160-І.
3. Закон Республіки Білорусь «Про охорону навколишнього середовища» від 26 листопада 1992 р. № 1982-ХІІ (у редакції Закону від 17 липня 2002 р.).
4. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про аудиторську діяльність» від 14 вересня 2006 р. № 140-V.
5. Закон України «Про екологічний аудит» від 24 червня 2004 р. № 1862-ІV.
6. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. № 1264-ХІІ.
7. *Акопян В.* Аудит в галузі довкілля: Проблеми становлення // Малий і середній бізнес. – 1999. – № 1. – С. 27–28.
8. *Дмитренко І.М.* Оцінка екологічних ризиків підприємств у процесі екологічного аудиту // Торгівля і ринок України. – Донецьк, 1998. – С. 163–164.
9. *Макаров С., Шагарова Л.* Обобщенная процедура программы экоаудита // Аудитор. – 1997. – № 8. – С. 13–19.
10. *Максимів Л.І.* Формування екологічного обліку та аудиту // Науковий вісник. – Львів, 1999. – С. 97–102.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИДОБУТКУ ПІДЗЕМНИХ ВОД: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Важливим напрямом екологічної політики України на сучасному етапі її розвитку є забезпечення раціонального використання та охорони підземних вод. На території України виявлено 917 родовищ прісних та 149 – мінеральних підземних вод, з яких розробляються відповідно 541 та 113 родовищ. Інтенсивна відкачка підземних вод, що відбувається внаслідок порушення правил і вимог при їх охороні, є одним з основних факторів негативного впливу на довкілля. Однією з причин ситуації, що виникла, є неоднозначність правового підходу до регулювання розвідки та видобутку підземних вод. В умовах, коли цей природний ресурс підпадає під подвійне правове регулювання, виникають певні колізії між нормами надрового та водного законодавства.

Окремим аспектам правового регулювання видобутку підземних вод були присвячені дослідження відомих учених СРСР: Г.С. Башмакова, Ю.А. Вовка, Н.А. Сиродоева, Н.Б. Мухітдінова. Однак, комплексні наукові розробки на основі чинного законодавства України досі не проводилися.

Метою запропонованої статті є дослідження наукової доктрини з питань видобутку підземних вод, аналіз та окреслення недоліків чинного законодавства у цій сфері та формулювання окремих пропозицій щодо його вдосконалення. Особливого значення розгляд даної проблематики набуває в період розробки нового Кодексу України про надра.

Дискусія щодо того, якому режиму мають підпорядковуватися підземні води – режиму надр чи режиму вод, відбувалася ще в радянській юридичній літературі. При цьому висловлювалися кардинально різні точки зору.

Так, М.А. Сиродоев зазначав, що підземні води слід розглядати як корисні копалини. На його думку, режим підземних вод та інших корисних копалин збігається, і встановлювати для підземних вод інший режим було б недоцільно, оскільки це суперечило б інтересам комплексної розвідки і розробки надр¹. Схожої думки дотримувався Г.С. Башмаков, підкреслюючи, що підземні води не лише є корисними копалинами, а й мають великий вплив на весь інший підземний простір. Тому, на його думку, гірниче законодавство та гірничі органи не можуть не відігравати важливої ролі у регулюванні всіх питань, пов'язаних з підземними водами². У зв'язку з цим дослідник пропонував вирізняти прісні підземні води як самостійний різновид копалин³.

Проте, ряд науковців дотримувалися іншої точки зору. Зокрема, Ю.А. Вовк відстоював позицію, що підземні води не є ресурсом надр, оскільки вони входять до складу єдиного державного водного фонду⁴. Схожої думки висловлював у своїх дослідженнях Н.Б. Мухітдінов⁵.

Для сучасної юридичної науки характерним є підхід, за якого, з одного боку, підземні води не охоплюються поняттям «корисні копалини», з іншого – визнаються ресурсами надр. Так, О.М. Шем'яков зазначає, що надра – це частина при-

родного середовища, що являє собою об'ємно-площинний простір, розташований під поверхнею суші та дном водних об'єктів у межах території України (у тому числі континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони) і містить: корисні копалини, порожні породи, рідкісні мінералогічні, палеонтологічні утворення, підземні води⁶. Російський дослідник М.С.Певзнер у своїх публікаціях відокремлює родовища корисних копалин від глибинних джерел прісних, мінеральних і термальних вод⁷.

Аналіз законодавчих актів України свідчить, що діяльність з видобування підземних вод підпадає під подвійне правове регулювання. З одного боку, поняття «корисні копалини» не дає однозначної відповіді щодо питання, чи є ними підземні води. Так, відповідно до Гірничого закону України, корисні копалини – це природні мінеральні речовини, які можуть використовуватися безпосередньо або після їх обробки⁸. Класифікація запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр визначає корисні копалини як природні мінеральні утворення органічного і неорганічного походження у надрах, на поверхні землі, у джерелах вод і газів, на дні водоймищ, а також техногенні мінеральні утворення в місцях видалення відходів виробництва та втрат продуктів переробки мінеральної сировини, придатні для промислового використання⁹. Не збігаються і визначення понять «родовище корисних копалин» та «родовище підземних вод». Так, відповідно до ч. 2 ст. 5 Кодексу України про надра (КУпН), родовища корисних копалин – це нагромадження мінеральних речовин у надрах, на поверхні землі, у джерелах вод та газів, на дні водоймищ, які за кількістю, якістю та умовами залягання є придатними до промислового використання¹⁰. Водночас, родовища питних, технічних, мінеральних або теплоенергетичних підземних вод, з одного боку чинне законодавство визначає як водні об'єкти у надрах з підрахованими експлуатаційними запасами і просторово визначеними межами, в яких утворилися сприятливі умови для видобування і використання питних, технічних, мінеральних або теплоенергетичних вод¹¹. З іншого – мінеральні, питні, промислові, теплоенергетичні та технічні води зустрічаємо в переліку корисних копалин загальнодержавного значення¹². Це дає можливість зробити висновок, що надрове законодавство ототожнює видобування підземних вод з видобуванням корисних копалин. Тому така діяльність вимагає наявності спеціального дозволу на користування надрами відповідно до ст. 19 КУпН.

Відповідно до ст. 48 Водного кодексу України (далі – ВКУ), видобування корисних копалин не є різновидом спеціального водокористування. Але, на відміну від надрового, водне законодавство не розглядає підземні води як різновид корисних копалин. Так, відповідно до положень ВКУ, підземні води – це води, що знаходяться нижче рівня земної поверхні в товщах гірських порід верхньої частини земної кори в усіх фізичних станах. Підземні води, які є джерелом централізованого водопостачання, визнаються водними об'єктами загальнодержавного значення, а ті, що не можуть бути джерелом централізованого водопостачання – місцевого значення¹³. Колізія в положеннях законодавства очевидна, оскільки надрове законодавство, як зазначено вище, будь-які підземні води визначає як ресурси загальнодержавного значення. Відповідно до ст. 48 ВКУ, забір води з водних об'єктів є різновидом спеціального водокористування, отже, видобування підземних вод має здійснюватися на основі дозволу на водокористування.

Законодавство різних країн по-різному підходить до правового регулювання користування підземними водами. Так, відповідно до положень гірничо-гео-

логічного закону Республіки Польща¹⁴, підземні води не є корисними копалинами. Виняток становлять лише розсоли, лікувальні та термальні води. Їх видобування вимагає одержання концесії, яка посвідчує право на користування надрами. Відповідно до Водного закону Республіки Польща¹⁵, його дія не поширюється на правовідносини, врегульовані геологічно-гірничим законом, зокрема щодо користування розсолами, лікувальними та термальними водами (ст. 8). Забір усіх інших підземних вод визнається спеціальним водокористуванням (ст. 37), для здійснення якого вимагається водноправний дозвіл.

Відповідно до закону РФ «Про надра», предметом його регулювання є відносини, що виникають у зв'язку з використанням та охороною підземних вод¹⁶. Водночас, Водний кодекс РФ при регулюванні питань, пов'язаних з користуванням підземними водними об'єктами, відсилає до законодавства про надра. Зокрема, відповідно до ст. 9 Водного кодексу, фізичні і юридичні особи отримують право користування підземними водними об'єктами на основі і в порядку, встановленому законодавством про надра¹⁷. Варто також зауважити, що забір із підземного водного об'єкта водних ресурсів, у тому числі таких, що містять корисні копалини і/або природні лікувальні ресурси, а також термальних вод, не потребує укладення договору водокористування або прийняття рішення про надання водного об'єкта у користування, які в РФ виступають підставою виникнення права спеціального водокористування.

В Україні результатом неоднозначного підходу до регулювання видобутку підземних вод стало те, що для його здійснення законодавчо закріплюється необхідність отримання двох окремих дозволів – на користування надрами та водами.

Нині процедура отримання дозволу на користування ділянкою надр для видобування підземних вод відбувається відповідно до Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами на відповідний рік. Тобто суб'єктивне право на користування ділянкою надр для видобування підземних вод виникає в результаті перемоги на аукціоні або надання ділянки надр без проведення аукціону у визначених законодавством випадках. Так, зокрема, у 2007 р. без проведення аукціону дозвіл на користування ділянкою надр надається для геологічного вивчення та видобування підземних питних вод для централізованого і нецентралізованого водопостачання (крім промислового розливу)¹⁸.

Дозвіл на спеціальне водокористування у разі використання води з водних об'єктів загальнодержавного значення видається територіальними органами Мінприроди, а місцевого значення – ВР АРК, обласними, міськими в містах Києві та Севастополі радами за погодженням з відповідними територіальними органами Мінприроди. Цей дозвіл, якщо він стосується видобування підземних вод, повинен бути також погоджений з органами Державної геологічної служби, а якщо це підземні лікувальні води – з Міністерством охорони здоров'я¹⁹.

Із вищезазначеного стає очевидно, що існуюча дозвільна система створює ряд труднощів для здійснення діяльності з видобутку підземних вод. Насамперед, це стосується надто величезної процедури одержання дозволів та їх погодження. Окрім цього, терміни дії дозволів на спеціальне користування надрами і водами не збігаються. Якщо термін дії спеціального дозволу на короткострокове користування надрами – до 5 років, а довгострокового – від 5 до 20 років, то дозвіл на короткострокове спеціальне водокористування видається терміново до трьох років, а довгострокове – від 3 до 25 років. Не передбачено і черговості отримання ззна-

чених дозволів. Не зважаючи на те, що йдеться про експлуатацію одного і того самого природного ресурсу, законодавство не враховує жодного взаємозв'язку і взаємовідповідності між спеціальним дозволом на користування надрами та дозволом на водокористування.

Спроба встановити правовий статус підземних вод здійснена у проекті ново-го КУпН, де зазначається, що корисні копалини – це скупчення мінералів, вуглеводнів, підземних вод, торфу та інших корисних речовин, у тому числі техногенного походження, що за запасами і властивостями має загальнодержавне або місцеве значення і може використовуватися у сфері суспільного виробництва і споживання безпосередньо або після переробки²⁰. Таким чином, надрове законодавство йде шляхом визнання підземних вод різновидом корисних копалин. Водночас, без внесення відповідних змін як до надрового, так і до водного законодавства, розгляд підземних вод у такій якості не знімає протиріччя у правовому регулюванні їх використання.

Варто зазначити, що цілковите ототожнення підземних вод і корисних копалин є не зовсім правильним з точки зору гірничої науки. Не можна вважати природним мінеральним утворенням такий різновид підземних вод, як прісні ґрунтові та міжпластові води. Як правило, такі води утворюються внаслідок інфільтрації атмосферних опадів та поверхневих вод, а також конденсації водяної пари, і не містять корисних компонентів. Зазначена особливість врахована при встановленні платежів за видобування підземних вод. Так, об'єктом справляння плати за користування надрами для видобування корисних копалин є обсяги виключно видобутих термальних, промислових та мінеральних підземних вод²¹. За видобуті прісні підземні води справляється збір за спеціальне використання водних ресурсів. Отже, видобуток прісних підземних вод не зовсім правильно розглядати як діяльність, що охоплюється терміном «видобування корисних копалин».

Варто також зазначити, що будь-яка діяльність щодо видобування підземних вод нерозривно пов'язана з антропогенним втручанням у надра. Це означає, що видобуток підземних вод фактично відбувається у процесі користування надрами. Так, геологічне вивчення якісних та кількісних характеристик підземних вод, а також умов їх залягання нерозривно пов'язане з геологічним вивченням ділянок надр, у гірських породах яких вони знаходяться. Видобуток підземних вод, у тому числі прісних, неодмінно супроводжується будівництвом та облаштуванням необхідних водозабірних споруд. Тобто діяльність щодо розвідки та видобування будь-яких підземних вод має свою специфіку та вимагає від суб'єкта наявності певних техніко-технологічних можливостей та відповідності кваліфікаційним вимогам, необхідних саме для раціонального користування надрами. Серед документів, необхідних для одержання спеціального дозволу на користування надрами для видобування підземних вод, законодавець вимагає, зокрема: 1) список фахівців із зазначенням їх кваліфікації, які здійснюватимуть обслуговування свердловин та виконання режимних спостережень; 2) координати свердловин; 3) результати хімічних та бактеріологічних аналізів води; 4) технологічну схему розробки родовища та проект зон санітарної охорони. Отже, саме надрове законодавство встановлює ряд вимог, спрямованих на забезпечення раціонального використання підземних вод. З цього приводу Д.В. Хаустов зазначає: «Враховуючи те, що використання підземних вод завжди пов'язане з бурінням свердловин, облаштуванням у надрах інших гідротехнічних споруд ..., а також з урахуванням того,

що підземні води доволі часто містять корисні копалини або лікувальні ресурси (мінеральні води), їх регулювання має здійснюватися у рамках законодавства про надра»²².

Вищенаведений аналіз чинного законодавства дає можливість сформулювати такі висновки та пропозиції. З метою усунення неоднозначності розуміння діяльності щодо видобування корисних копалин, п. 2 ст. 14 КУпН доцільно викласти в редакції: «видобування корисних копалин та підземних вод». Необхідним заходом є також спрощення процедури отримання дозволу на здійснення такого виду спеціального природокористування. Зважаючи на те, що видобуток підземних вод, у тому числі прісних, визнається різновидом користування надрами, то підставою для виникнення права на здійснення такого роду діяльності має бути виключно одержання спеціального дозволу на користування надрами. При цьому в обов'язковій угоді про користування надрами можуть бути передбачені спеціальні умови щодо особливостей видобування підземних вод. У зв'язку з цим необхідним заходом є також внесення змін до водного законодавства. Зокрема, до ст. 49 ВКУ необхідно внести ту норму, що не потребує спеціального дозволу на водокористування, діяльність з видобутку підземних вод, у тому числі прісних, яка здійснюється на підставі спеціального дозволу на користування надрами.

Внесення запропонованих змін до законодавства не лише усуне існуючі колізії, а й сприятиме покращенню правового регулювання відносин з приводу видобування підземних вод.

1. Сыродоев Н.А. К вопросу о понятии недр и правовой классификации полезных ископаемых // Правоведение. – 1966. – С. 80–86. 2. Баишмаков Г.С. Право пользования недрами в СССР. – М., 1974. – С.180. 3. Баишмаков Г.С. Правовое регулирование разведки и разработки общераспространенных полезных ископаемых. – М., 1978. – С. 9. 4. Вовк В.К. Советское природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды. – Харьков, 1986. – С. 41. 5. Мухитдинов Н.Б. Основы горного права. – Алма-Ата, 1983. – С. 40. 6. Шем'яков О.П. Правове регулювання використання та охорони надр: Дис...канд. юр. наук / Національний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України. – Харків, 2003. – С. 30. 7. Левзнер М.Е. Право собственности в недропользовании // Государство и право. – 2002. – № 3. – С. 27–32. 8. Гірничий Закон України від 6 жовтня 1999 р. // ВВР України. – 1999. – № 50. – Ст. 433. 9. Постанова Кабінету Міністрів України від 5 травня 1997 р. № 432 «Про затвердження Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр» // Офіційний вісник України. – 1997. – № 18. – Ст. 104. 10. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р. // ВВР України. – 1994. – № 36. – Ст. 340. 11. Наказ Державної комісії по запасах корисних копалин при Міністерстві охорони навколишнього природного середовища України від 7 червня 2007 р. № 182 «Про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ теплоенергетичних підземних вод» // Офіційний вісник України. – 2007. – № 47. – С. 223. – Ст. 1957; Наказ Державної комісії по запасах корисних копалин при Міністерстві охорони навколишнього природного середовища України від 14 березня 2002 р. № 32 «Про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ мінеральних підземних вод» // Офіційний вісник України. – 2002. – № 14. – С. 455. – Ст. 787; Наказ Державної комісії по запасах корисних копалин при Комітеті України з пи-

тань геології та використання надр від 4 лютого 2000 р. № 23 «Про затвердження Інструкції із застосування Класифікації запасів і ресурсів корисних копалин державного фонду надр до родовищ питних і технічних підземних вод» // Офіційний вісник України. – 2000. – № 10. – С. 48. – Ст. 388. 12. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 грудня 1994 р. № 827 «Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення» // ЗП України. – 1995. – № 2. – Ст. 42. 13. Водний кодекс України від 6 червня 1995 р. // ВВР України. – 1995. – № 24. – Ст. 189. 14. Prawo geologiczne i gornicze // Dziennik Ustaw z 1994 roku. – Nr 27. – Poz. 96. 15. Prawo wodne // Dziennik ustaw z 2001 roku. – Nr 115. – Poz. 1229. 16. Закон РФ от 21 февраля 1992 г. «О недрах» // Собрание законодательства РФ. – 1995. – № 10. – Ст. 823. 17. Водный кодекс Российской Федерации от 3 июня 2006 г. // Собрание законодательства РФ. – 2006. – № 23. – Ст. 2381. 18. Постанова Кабінету Міністрів України від 14 березня 2007 р. № 480 «Про затвердження Порядку надання у 2007 році спеціальних дозволів на користування надрами» // Офіційний вісник України. – 2007. – № 20. – С. 74. – Ст. 807. 19. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 березня 2002 р. № 321 «Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. № 459» // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12. – С. 88. – Ст. 590. 20. Проект Кодексу України про надра // http://www.dgs.kiev.ua/post180906_1.doc 21. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 вересня 1997 р. № 1014 «Про затвердження базових нормативів плати за користування надрами для видобування корисних копалин та Порядку справляння плати за користування надрами для видобування корисних копалин» // Офіційний вісник України. – 1997. – № 38. – Ст. 8. 22. Хаустов Д.В. Проблемы соотношения водного законодательства и законодательства о недрах при регулировании добычи подземных вод // Экологическое право. – 2005. – № 1. – С. 45–54.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

І. В. ШУЛЬГА

РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ МІЖНАРОДНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ ТА ВИДАЧІ ЗЛОЧИНЦІВ

Екстрадиція – це передача однією державою особи, яка перебуває на її території, іншій державі, в якій ця особа розшукується, для того, щоб постати перед судом за вчинений нею злочин або щоб відбутися вже оголошений судом вирок. Екстрадиція є міжнародним актом взаємної допомоги та проявом солідарності між державами у сфері боротьби зі злочинністю.

Поняття екстрадиції відоме ще із стародавніх часів. Наприклад, у 1174 р. між Генріхом II Англійським і Вільямом Шотландським існував договір, за яким видавалися зрадники та вбивці. У середні віки та в епоху Відродження країни видавали політичних ворогів, тоді як звичайним злочинцям надавався притулок. Нині ситуація змінилась.

У 1990 р. Генеральна асамблея ООН з метою допомоги державам, які прагнуть домовлятися й укладати двосторонні екстрадиційні договори, сформулювала модель такого договору. У ній відтворені останні напрями екстрадиційного законодавства та досягнуто набутий досвід існування двосторонніх договорів. Вона може бути корисною як основа для переговорів між двома країнами, що бажають укласти екстрадиційний договір.

Започатковує процес передачі екстрадиційних запитів канал зв'язку Інтерполу. У ст. 9(1) договору, яка стосується попереднього арешту, говориться: «...у разі терміновості країна може звернутися з проханням про здійснення попереднього арешту особи, подання про екстрадицію якої розглядається. Запит може надсилатися через засоби зв'язку Міжнародної організації кримінальної поліції (МОКП-Інтерпол), поштою, телеграфом або через будь-які засоби, що надають можливість для письмової передачі».

Екстрадиційний запит надсилається також через дипломатичні канали або безпосередньо через судові органи відповідних країн згідно з умовами Європейської конвенції з екстрадиції. Запити на здійснення попереднього арешту можуть надсилатися і через Систему Співдружності з видачі злочинців, які втекли від правосуддя, іноземним державам (ст. 4). Зміст екстрадиційного запиту регулюється угодами та конвенціями або законом держави, якій він адресується.

Зайка В.В. Відомчі нагороди в системі правових заохочень	349
Удовенко К.В. Інститут муніципальних програм: організаційно-правові та управлінські засади становлення, розвитку та функціонального запровадження	354

Розділ 5. Цивільне, підприємницьке, господарське та трудове право

Лукаш С.С. Принцип оптимального поєднання централізованого і локального правового регулювання трудових відносин	361
Попов С.В. Безробітні як специфічна категорія населення України	366
Андрійів В.М. Соціальне партнерство як форма захисту профспілками трудових прав працівників	371
Зверєва О.В. Деякі аспекти захисту прав необмеженого кола споживачів	376
Зілковська Л.М. Недоліки законодавства про патронат над дітьми та шляхи його удосконалення	381
Колеснік-Омельченко Т.В. Проблемні питання пенсійного забезпечення ...	389
Погрібний Д.І. Деякі питання розмежування понять «реприватизація», «деприватизація» та «визнання приватизації недійсною»	395
Морозова С.С. Етапи розвитку законодавства у сфері регулювання опіки та піклування	399
Проценко І.М. Вплив Митного союзу 1834 р. на становлення єдиного торгівельного права Німеччини	408
Кафарський О.В. Особливості законодавчого забезпечення діяльності у сфері сільського туризму	415
Шаперенков К.В. Вклад у спільне майно учасників договору простого товариства	420
Єсауленко Н.В. Спадкування частки у складеному капіталі повного товариства за Цивільним кодексом України: актуальні питання	427
Ковальчук І.В. Правова природа інституту усиновлення	433
Зеама А.О. Деякі аспекти порядку здійснення права на апеляційне оскарження в господарському процесі	437
Івченко Т.В. Роль суду в захисті права на комерційну таємницю	442
Гапало С.Ю. Поняття та склад збитків у господарських правовідносинах	448
Горбань О.П. Міжнародні стандарти забезпечення права на працю іноземців та осіб без громадянства в Україні	454
Жуковський Д.В. Загальні тенденції розвитку законодавства у сфері управління активами як виду професійної діяльності на ринку цінних паперів	460
Суслова В.В. Саморегулятивні організації за законодавством України: актуалізація проблематики	466

Дядюк А.Л. Поняття та основні ознаки агентського договору в сфері господарювання	471
Скоротис О.М. Правові проблеми ліквідації акціонерного товариства ...	476
Єременко Л.В. Види строків у законодавстві України про працю	484

Розділ 6. Фінансове та банківське право

Іванський А.И. Стадії фінансово-правової відповідальності	490
Покатасва О.В. Податкові пільги з податку на доходи фізичних осіб в системі податкового регулювання	495
Монаснюк А.О. Класифікація видатків на освіту та науку	502
Гуров О.В. Проблеми та перспективи правового регулювання оподаткування доходів фізичних осіб в Україні	508
Корж Т.І. Поняття та зміст державного кредиту	515

Розділ 7. Аграрне, екологічне та земельне право

Большаков В.Н. Приклади використання моніторингу (бенчмаркінгу) для одержання науково-дослідної інформації	522
Проценко Т.П. Правове забезпечення інновацій у сільськогосподарську кооперацію	524
Рибачек В.К. Проблеми застосування Закону України «Про охорону атмосферного повітря» (регулювання, контроль, відповідальність)	530
Бондар В.В. Правова охорона земель міжнародних автомобільних транспортних коридорів	534
Кишко О.Б. Щодо визначення поняття «поновлювальні джерела енергії» в природноресурсовому законодавстві України	542
Литвинець В.М. Виникнення права власності територіальної громади села на землю в процесі розмежування земель державної та комунальної власності	545
Гурська Г.А. Розвиток правового регулювання екологічного аудиту в світі та в Україні	550
Грицан О.А. Правове регулювання видобутку підземних вод: проблемні питання	557

Розділ 8. Кримінальне право, кримінальний процес та криміналістика

Шульга І.В. Розвиток інституту міжнародної взаємодії у сфері боротьби зі злочинністю та видачі злочинців	563
Олійник О.Б. Зміст і стадії «комунікативної атаки» та вимоги щодо мовлення під час її проведення	576